

НАРОДОЗНАВЧІ ПРАЦІ ВЧЕНИХ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Тисячолітні етноісторичні традиції Української державності

Одна з багатьох дефініцій Наші визначає Нашію як історичний витвір, що складається не тільки з живого покоління людей, зв'язаних між собою об'єктивними національними прикметами та волею належати до наші, а й усіх поколінь, як тих, що жили в історичному минулому, так і тих, що народяться й житимуть у майбутньому, на зміну своїх батьків, ділів, праділів. Ця дефініція показує, яке важливе історичне, національне й правне значення для наші має повнота її національної структури. В першу чергу, її минулі покоління, що витворили історію народу, його культуру, мову, державні традиції, всі ті прикмети, які об'єднують людей в націю та на основі яких живе покоління наші, виявляє волю належати до своєї наші, жити власним, самостійним, національним і державним життям.

Український народ, що силою несприятливих обставин не мав спроможності скріпити й поглибити відновлену 22 січня 1918 року свою самостійну державу — Українську Народну Республіку, все ще знаходиться в стані боротьби за своє не тільки державне, а й національне існування. Тож мусить він повсякчас пам'ятати про своє славне історичне минуле, з нього повчатись і сил набирати.

Український народ належить до наші, що мають давню тисячолітню історію. Історичні традиції української державності беруть свій початок в прадавній старовині, принаймні з VI в. по Христі. Науково-критичні дослідження над давніми нашими літописами доводять, що перший наш літописець мусив переводити досвід над питанням: "Откуда есть пошла Русская Земля, кто в Киеве нача первий володіти?", бо це питання було вже для нього дуже дивним. Розв'язав він його на підставі давніх народних переказів — "преданій", — що як перша історична традиція передавались в народі від покоління до покоління. Ця історична традиція зберегла в народній пам'яті спомини про власну "Руську" державу, про власних князів з рідної династії. То вже пізніше, за панування Ярослава, Володимирового сина, наш первісний літопис було перероблено в Новгороді для того, щоб висунути тогочасні династичні інтереси та примат Новгорода з варязькими князями. В кінці IX в. остаточно сформувалась велика Руська Київська держава з політичним і культурним центром у Києві, що об'єднала кілька сусідніх слов'янських земель в один спільний державний, етнічний, культурний, економічний організм із спільним почуттям національної єдності, спільною мовою й культурою. Уже за тих часів предки українського народу ясно почували свою національну відрубність від інших слов'янських земель і народів, іменували себе "русичами" або "русинами", ім'я, що залишилось і по цей день на деяких українських землях, а свою державу "Руською Землею". Уже тоді виникли всі прикмети модерного поняття наші, вже

про ті часи можна говорити як про добу народження української нації, що мала свою культуру, мову та інші об'єктивні прикмети та свою національну, суверенну державу. Національне почуття своєї відрубності від інших східнослов'янських племен і земель, почуття патріотизму та історична державна традиція вже за тих давніх часів були могутні й активні. Доказів тому можна знайти безліч в тогочасних пам'ятках історичних та літературних. В передмові до одного літопису з 1090 року читаємо: "Вас молю, стадо Христове, з любовію: прихитіть вуха ваші й розважте, які то були старинні князі й мужі їх, які боронили Руську Землю й інші краї підбивали! Ті князі не збирали багатства... А дружина їх билась і казала: "Братіє, потягнім за своїм князем та за Руську Землю"... І розміжили Руську Землю!" (М. Грушевський. Історія української літератури. Т. II, с. 28). Давні літописці вихваляли князів і дружину їх і всіх тих, хто "страждав за Руську Землю", бився з невірними, обороняв Русь, служив Русі. Як вмирав такий князь-патріот, то "плакала се по нем уся Руськая Земля". Або той великий патріот Данило, ігумен руський, що подорожував до Єрусалима на початку XII в., молився там за Руську землю та так просив Єрусалимського короля: "Господине княже, молю тебе ради Бога і князів руських. Хотів би я свою ляппаду над гробом Господнім поставити за всіх князів наших і за всю Руську землю і всіх християн Руської землі".

Наводжу тут тільки оці класичні приклади, бо їх дуже багато, їх повно в давніх літописах та в інших історичних і літературних пам'ятках XI—XIII вв.

Ці перші століття української державності, доба великої Київської держави Володимира та сина його Ярослава, а пізніше доба Галицько-Волинської держави, що була спадкоємицею Київської, поклали тверді підвалини національного й культурного розвитку української нації, давши їй духовну й матеріальну культуру, мову, право, релігію, мистецтво, перетворивши в горнілі національно-державного життя окремі племена в єдину націю, зливши й зв'язавши їх в одно національне тіло. Національні й культурні здобутки цієї доби так міцно, назавжди були засвоєні українським народом, так глибоко увійшли в духовне й побутове життя, заповнили його психіку, що їх не в стані були зламати й винищити наступні лихоліття й недолі українського народу. І коли й тепер ще, після найтяжчих страждань, що пережив і переживає наш народ, дослідників, як своїх, так і чужих, дивують висока культурність і витривалість нашого народу та його видатні духовні якості, то шим наш народ завдячує переважно давній добі нашої державності, що встигла на світанку нашої історії вщепити народові основи національної культури, яких ніщо не в силі подолати.

Напад на українську державу азійських орд, татарське лихоліття підорвали економічне, а згодом і державне життя України. В XIV в. українські землі одна за одною добровільно приєднуються до Литовської держави, крім Галичини, яку захоплює Польща. Не дивлячись на втрату своєї державності, український народ займає в Литовській державі домінуюче становище, дякуючи своїй високій духовній і матеріальній культурі: він дав цій державі мову, право, культуру, перетворивши її з Литовської в Литовсько-Руську державу, яку її сучасники та й наші історики вважали за спадкоємицю Київської держави і яка при сприятливих політичних обставинах, певне, перетворилася б в чисту українську державу. Всесвітня історія знає небагато подібних прикладів, коли народ, що втратив свою державність, культурно підпорядковує собі державу чужого народу. Це яскравий доказ, на якому високому культурному рівні тоді був український народ. Але політичні обставини не сприяли нормальному розвитку Литовсько-Руської держави: династична унія з Польщею дала перевагу польським впливам, які через півтори сотні літ остаточно взяли перевагу над впливами українськими. Мало того, розпочалась боротьба з Польщею за національне й культурне існування українського народу на своїх історичних землях.

Під час цієї завзятої боротьби велику прислугу українському народові виказала історична традиція української державності. Для оборони своїх прав, своєї нації, своєї релігії покликалися на історію України-Русі, підносили історичну традицію Київської держави, державну незалежність в минулому. Юрко Рогатинець, Зизаній, Потій, Смотрицький, Копистинський та багато інших письменників і полемістів того часу аргументували права українського народу його історичною традицією. "Всі, — пише Грушевський, — хто дорожив чимсь в своїй соціальній чи економічній позиції, старались підносити й скріпляти авторитет, святість, боговстановленість тих традицій права, релігії які дала Київсько-Галицька державність. Особливо тому, що лодилось того всього боронити перед чужою владою та її законами" (Історія укр. літер., т. IV, с. 12). "Стара державність віяла, як протекційний дух над цілим життям. Тисячними голосами сучасне відкликалось до старих імен і подій, будило й витягало їх із забуття в нових змінених, поетизованих, ідеалізованих формах, щоб поставити на сторожі своїх інтересів. Аргументували... посилкою на державну традицію, на походження, причетність свого роду до вікопомних героїв та героїчних діл, війн за Руську землю, на зв'язок з князями й боярами. Чисто так, як пізніше пунктом чести й права, була посилка на зв'язок з козаччиною, з Січю Запорозькою" (с. 13).

А коли в українського родовитого панства давня звичка до влади й привілейованого становища в державі перемогла зв'язок з своєю нацією та примусила перейти на бік чужої нації або вийти з боротьби, тоді їх місце зайняли дрібніші шляхетські верстви, духовенство, мішанство, братства, нарешті козацтво, що відродило в XVI в. ідеали давнього руського лицарства доби Київської: культ честі, лицарського слова, мужності в бою, служби Руській землі, гуманності, пошани до релігії й церкви, милосердя до вбогих. Козацтво, про яке в "Протестації" 1621 р. митрополита Борещького та "всього духовенства й світського шляхетського й міського станів народу Руського, православного" написано так: "Що до козаків, то про цих лицарів знаємо, що вони роду нашого, брати наші й православні християни. Це бо те плем'я славного роду Руського з насіння Яфетового, що Грецьке царство на морі й суходолі воювало. Це з того покоління військо, що за Олега, монарха руського, в своїх монокліях плавало по морю й по землі, приправивши до човнів колеса. Це ж вони за Володимира, святого монарха руського, воювали Грецію, Македонію, Гірику. Це ж їх предки разом з Володимиром хрестились, віру християнську від Костянтино-польської церкви приймали. Вважайте на їх релігійність: коли на море виходять, наперед всього моляться, засвідчуючи, що за віру Христову йдуть невірних бити, невольників визволити. Здобич свою на церкви, монастирі, шпиталі, духовенство дають, за прошення своє невольників звільняють, церкви нові й монастирі будують, мурують, багатять... Християнству, цілий світ про це знає після Бога, ніхто такої прислуги не зробив, як греки окупами, еспанський король могутньою флотою, військо запорозьке відвагою та перемогами; що інші народи словами й промовами воюють, те козаки на ділі виконують. Сам Бог керує ними, один Він знає, нащо ті останки давньої Русі береже... правицю їх кріпить і силу на морі й суходолі... і громи живі береже, щоб невірних татар і турків громили й страшити..." (П. Жужович. Статті по славяноведенію. В. III. 1910).

Наведена художня, але історично вірна характеристика козацтва, складена від імені усіх станів народу, свідчить, наскільки живою й чинною була серед народу національна й державна традиція на початку XVII в. і як використувовано її в урочистих обов'язуючих актах, як оця "Протестація", звернена до цілого світу.

Дякуючи козацтву і тим станам населення, що біля нього гуртувались, давня столиця наша Київ на початку XVII в. знов набуває важливого національного, культурного, а згодом і державного значення.

Національно-державний рух, що його підняло козацтво з гетьманом Богданом Хмельницьким на чолі 1648 р., завершився відновленням української державності у формі військового типу держави — Війська Запорозького, держави самостійної й незалежної. Це сталося після того, як, за висловом одного документа, “козаки при помочі Божой з гетьманом Б. Хмельницьким, кровію своєю звільнили Україну од ярма лядського і од держави польських королів”. Б. Хмельницький іменував відновлену державу українську “Князівством Руським”, а народ український — “народом Руським”.

Державний устрій Війська Запорозького було збудовано на давніх засадах київського державного устрою з певними змінами, що викликались потребами часу.

Давнє право Київське у формі правних стародавніх звичаїв та норм Литовського Статуту, який теж був пересякнутий давніми нормами Руської Правди, стало основою прав козацької держави. Стара Київська культура, мова, побут і т. д., все це збереглося по давньому і в новій державі. Давні історичні традиції були живі, мішні, домінуючі.

1654 року Б. Хмельницький, шукаючи допомоги проти Польщі, увійшов у союз і прийняв протекцію Московського царя. Цікаво зазначити, що історичні документи, які торкаються справ і договору 1654 р., ніде не говорять про етнічне споріднення чи близькість народу українського до московського: українці зуть себе “народом руським”, державу свою — “Рус’ю” або “Україною”, москалів і землю їх — “московським народом”, “Москвою”, царя — “московським царем”, москалі ж зуть Україну — “Малой Рус’ю”, за прикладом духовенства, а народ український — “Черкаським народом” або “Черкасами”, якого мови й звичаїв не знають. В царських грамотах говорилось і про “прародительную отчину — Київ”, але то були відгуки династичних претензій московськими “книжниками” теорій царського родоводу, причому не обійшлося без фальшування історичних документів, як то робити їх попередники — новгородці з київськими літописами. На шій самій підставі в титулі московського царя з 1654 р. було вставлено: цар “и Матые Росіи”, “в к. Київський”, до того ж московські царі такого титулу не мали.

Тодішнє українське громадянство, не реагуючи на династичні претензії московських царів, вперто трималось давньої традиції української, не забувало свого походження, своєї нації, мови, своїх прав на вільне, незалежне життя. На договір 1654 р. дивились як на тимчасовий союзний договір у військових цілях, завше і всюди виставляли, що Україна цей договір заключила добровільно, без жодного примусу.

Добу козацької держави, добу Гетьманщини деякі історики викладали так, що заповнювали її фактами й деталями більш-менш негативного характеру, пристосовуючи до подій і діячів цієї доби модерні “демократичні” погляди й ідеї: звертали більшу увагу на антагонізм станів населення, на безвартність або “московську службу” гетьманів, жадобу старшини до заможности, на сваволю козацтва, на нейтральність міщанства, запроданість духовенства, пригніченість селянських верств; не брали на увагу виявів високого патріотизму, любові до батьківщини, до свого народу, не добачали піднесення освіти й культури, недооцінювали боротьби з Москвою за стародавні права й вольності. Тому позитивний бік тодішнього життя в своїй державі було мало освітлено, більше притиску робилось на негативні вияви, які хоч і мали місце, але не в такій масі, і вони не заповнювали історичного життя цієї доби. Наприклад, добу, що наступила після смерті Б. Хмельницького та протяглась шось з 30 років, видатний наш історик Костомаров назвав “Руїною”, а сучасники висловлювались про неї як про “тяжко плакані времена”. Яка велика різниця психологічна між цими назвами: для історика це просто доба руїництва, а для сучасників це доба плачу й жалю за Україною, яку все тісніш і тісніш давив московський павук, яка тяжко стогнала й плакала.

Щоб схарактеризувати тодішні почуття й настрої в Україні, наведу тут хоч невеликий уривок з маловідомого документу доби “Руїни”, з “Перестороги” українського шляхтича Т. Бобровича з 1668 р. Написана ця “Пересторога” після Андрусівського договору 1667 р., на підставі якого потайки було поділено Україну між Москвою й Польщею. Бобрович, що того часу приїхав в Україну як царський посланець та агітатор, повідомляв у своїй “Пересторозі” про Андрусівський мир, про поділ України, про “московську, гірше єгипетської, неволю”, що готують Україні цар і король, та замісто того, щоб схилити український народ до покори цареві, закликав до братської єдності й одностайності, а дали писав так: “Про таку для вас всіх і для милої Отчизни уготовану загибель з біл’ю раненого серця кричу й вішую. Бо коли я замовчу, каменіє возопіють! “Аше забуду Тебе, Єрусалиме”. Ненько моя, мила Отчизно, бідна Україно, “забвенна буди правиця моя”, якою добра твого ради оце пишу. “Притипни язик мій до горла мого”, яким Тобі і всім Твоїм милим синам, єдиноутробній братії, всьому християнському народові, в Україні сушому, оголошую! “Аше не помяну Тебе”, не боячись, хоч би цей мій лист перестороги до рук монархів — царя й короля — дістався, готовий бо не тільки постраждати, але й померти! Бо ліпше мені одному, що пересторогу подавши, за всіх вас зоровля, за вольности, церкви Божі й святоші життя покласти, ніж би вас всіх, несвідомих, в тяжку забравши неволю, мечем та огнем знищили!” (Акти ЮЗР, т. VII, ч. 32; т. VIII, ч. 12). Автор не був видатною особою, це звичайний середній шляхтич, якому освіта в київських школах та щира любов до вільної колісь, а тепер поневоленої батьківщини, дали таку силу переконання й красу вислову, що й тепер ще слова “Перестороги” нас хвилюють. Подібних виявів патріотизму було немало, та не всі вони попали на сторінки історичних документів, а ще менше на сторінки історичних праць. Навпаки, наші козацькі літописці — Величко, Самовидець, Грабянка, що близькі були до козацької доби, а то й самовицями були, зберегли для нас більше дорогоцінних сторінок історії цієї видатної доби, а що головне, вони яскравіше й вірніше, ніж історики ХІХ в., передають дух і настрої цієї доби, а це надає історичним постатям життя й чину.

Головним керуючим напрямом козацької доби була боротьба з Москвою за права й вольности України. Кожний з гетьманів, починаючи з Б. Хмельницького і кінчаючи Кирилом Розумовським, як би він не ставився до царської влади, тим чи іншим способом відстоював права України, за них боровся, а іноді й страждав, не кажучи вже про такі героїчні постаті української історії, як гетьмани — Б. Хмельницький, Іван Мазепа, Пилип Орлик. Характеристика, яку дав цар Петро І про гетьманів: всі, мовляв, гетьмани, до Б. Хмельницького включно, “суть изменники”, з його погляду була правильною, але через це саме для українського народу стали вони героїчними оборонцями державних і національних прав України.

До речі навести тут приклад, як великий наш емігрант, гетьман Пилип Орлик, у своєму “Виводі прав України” боронив права її на самостійне державне життя перед державами Європи: “Після довгої кривавої війни, писав Орлик, високомужній вождь Богдан Хмельницький, нескореної пам’яті, визволив з польського ярма поневолену козацьку націю. Він підніс Україну до стану незалежного князівства, хоч сам задовольнився титулом гетьмана Запорозьких козаків. І син наслідував йому, і генеральні штати (так Орлик називає Генеральну Раду) цього князівства продовжували після його смерті вибирати своїх князів-вождів вільно й самостійно, і жодна держава не вважала за право до того мішатись”.

Як вільна, незалежна держава Україна згадується в договорах з Кримом і Шведським королем Карлом Х. Але найсильнішим аргументом і доказом суверенності України є урочистий союзний договір, складений 1654 р. між царем Олексієм Михайловичем та гетьманом

Б. Хмельницьким і Генеральною Радою, підписаний уповноваженими з обох сторін. І хоч пізніше примушено було гетьмана Брюховецького зректися суверенності України, але це зречення не мало правної сили, бо ж гетьман не міг зректися того, що належало не йому, а цілому народові. “В таких випадках кожен народ має право протестувати й повернути свої давні права”. Далі Орлик аргументує суверенність України посилкою на договори гетьмана Мазепи з Карлом XII та закінчує “Вивід прав” такими пророчими словами: “Коли всіх наведених тут аргументів не досить, то загальний інтерес зобов’язує всі європейські держави визволити Україну з Московського ярма і шим обмежити Московську державу, яка незабаром буде змагатись до повалення свободи цілої Європи. Треба сподіватись, що європейські держави зрозуміють загальну небезпеку від такої агресивної держави та переконаються, що загальна безпека й мир в значній мірі залежать од відновлення самостійності України”.

Доба Гетьманщини довгий час для українського народу і для перелових його борців служила за невичерпне джерело сили, завзятості, патріотизму.

І так само, як літописці, письменники й політичні діячі XVI— XVII вв. на доказ державної незалежності України посилались на історичну традицію української державності Київської доби, літописці, історики й політики XVIII й початку XIX в. посилались на традицію козацької доби, не забуваючи при цьому й давнішої доби, а навпаки — зв’язуючи обидві доби в одну неперервну історичну традицію українського народу.

Для освічених діячів кінця XVIII та першої половини XIX вв. ця традиція була так само близька, як і попереднім поколінням: вона була тим живим зв’язком, що в’язав думки й переконання літописця Нестора XI в., авторів “Протесташі” 1621 р., козацьких літописців, Гр. Полетику, діяча упадку Гетьманщини, автора “Історії Русів”, та Максимовича, Бодянского, Костомарова, Шевченка й баг. інших.

Та вже в істориків і письменників другої половини XIX в. помітно дещо відмінне. В кінці XVIII і на початку XIX вв. до нас надійшли з Заходу впливи романтизму, ідеї про народ, як про носія найвищих цінностей духа й свободи, ідеї соціальної рівності й справедливості. Вони знайшли родючий ґрунт в історичній традиції недавньої доби боротьби козацтва за народні права, свіжій ще в пам’яті народу, овіяній чарами народної поезії, оспіваній в тисячах народних дум і пісень. Наші історики починають заглиблюватись в етнографічні дослідження, в студії над народними піснями, обрядами, звичаями; починають глибше роздумувати над історичними причинами економічної й соціальної неволі народних мас. Історичний інтерес починає звертатись на дослідження причин цієї неволі, на історію народних рухів в минулому. Політичні ідеали й стремління до відбудови власної держави, національно-культурні змагання в минулому потроху відходять на задній план перед інтересами до проявів революційних стремлень народних мас (*Д. Дорошенко. Нарис історії України, I. — С. 9*). Хоч і ці студії принесли велику користь для української науки, проте мимоволі вони надали історичним дослідникам однобічного характеру. Серед української інтелігенції почали ширитись революційна ідеологія, негативне ставлення до Російської держави, а разом і до держави взагалі, та легковаження державної організації для нації. Революційно-народницький напрям тягнув за собою занедбанню української національно-державницької традиції.

А тим часом на залишену й призабуту українцями давно, княжу добу нашої державності заявила права, як на своє власне добро, Росія. Ці претензії з’явилися в кінці XVIII в. Московські історики й філологи утворили науково-образну теорію про спільну добу державності за Київських князів, зв’язати її вигадками московських книжників про династичні права панівної династії Романових та пустили в оборот не тільки в Росії, а й всюди за кордоном, теорію про “три ветви єдиного

рускаво народа”: великоросів, малоросів, білоросів, про початок московської державності за княжої доби, про “возсоединение отторгнутой прародительской отчины” 1654 р. за Б. Хмельницького.

Цими теоріями, що їм надано було офіційного, обов'язкового характеру, розбивалась цілість історичного процесу українського народу: Москва загарбала собі початкову добу нашої історії, бо про початок своєї московські вчені нічого не знають, і тим штучно продовжила своє історичне існування, та ще й на території, де її ніколи не було. Все це несприятливо відбилось на молодому поколінню українського народу, кому довелося жити, вчитись і діяти під натиском штучно утворених, але обов'язкових теорій. Історична державна традиція українського народу потроху забувалась, рвася зв'язок молодого покоління з поколіннями попередніми, в українські кола мимоволі проникала ота еретична концепція триєдиної Росії, триєдиного народу та етнічної й державної спільноти московського народу з народом українським.

Тільки аж на порозі ХХ в., напередодні великих подій, проф. Грушевський сміливо виступив з убійчою критикою російських псевдонаукових теорій та пригадав і довів історичну правду. Його статті, а ще більше монументальна “Історія України-Руси”, на початку заборонена в Росії, знов воскресили серед молодого покоління нашої інтелігенції правдиву історичну традицію української державності. Та зусилля Грушевського, його учнів і однодумців прийшли трохи запізно, бо не встигли вони розповсюдитись серед загату української інтелігенції і мало були відомі широким колам народу. Чого боявся Шевченко, те сталося: “Україну злі, лукаві люди приспали і в огні, окрадену, збурили”. Збудили Україну, окрадену на історичні традиції її державності, та потягли в огонь революції на боротьбу за “соціалістическое атечество”. Тому-то в день воскресіння України, 1917 р., не сталося одностайного, рішучого виявлення волі українського народу до державної самостійності. Провідники наші мусіли на якийсь час відкласти рішучий акт, поки національно-державне освідомлення охопить народні маси.

Тому-то не в I, а тільки в IV Універсалі Центральної Ради було проголошено повну суверенність і самостійність Української Народної Республіки, а ще через рік — її соборність.

Недооцінюванням ваги й значення історичної традиції можна пояснити й те, що коли довелось обґрунтовувати право українського народу на самостійне державне існування, то на перше місце виставили Вітсоновий принцип про самовизначення народів, так ніби наш народ вперше виходив на арену державності, а дехто виводив право України з факту зречення царя Миколи II, повторюючи на лаві російської школи вивчену фальшиву теорію про династичну злуку України з Москвою 1654 р.

Відновлення самостійної Української держави 1918 р., кров, пролита тисячами й тисячами борців за цю державу в 1918—1921 рр., страждання під більшовицькою окупацією, поневіряння на чужині розкрили очі українському народові на історичну правду і з повною силою воскресили в народній душі історичні традиції української державності, надавши їм реального, життєвого значення.

Але боротьба за українську державність і національну цілість продовжується, як там, на рідній землі, так і тут, за кордоном. Доводиться боротись проти московських істориків, що, загарбавши вже початкову добу нашої державності, хочуть тепер відібрати й козацьку добу та пишуть, що Україна за Б. Хмельницького не була самостійною державою, а що її відібрано від Польщі силою московського війська, причому московський цар став на місце польського короля, та й годі. Таким чином викреслюють з історії України добу самостійної козацької держави й перетворюють український народ в етнографічну масу, яка нібито ніколи власної держави не мала. Це так пишуть москалі на еміграції, а там на окупованій Україні та в Москві й Петербурзі (Ленінграді) дано

наказ академіям та іншим науковим установам, письменникам і пресі замовчувати або калічити українську історію, науку, культуру, калічити мову, штучно наближаючи її до московської, взагалі забороняти найменші вияви національної відрубності українського народу та по-старому зятати на його шії петлю “общество атечества”.

Отже, боротьба продовжується, і тому ми всі мусимо не тільки пам'ятати про славне минуле українського народу, а й проголошувати перед своїми й перед чужими, перед шлим світом, що Український Народ — то не якийсь новітній витвір сприятливих обставин, не етнографічна маса, що, згальванізована революційним рухом в Росії, проголосила свою державу, яку і втратила, як то твердять наші вороги. Ні, Український Народ — то велика історична державна Нація, яка тисячу літ тому перша на сході Європи створила велику соборну національну державу, що протягом століть була могутнім політичним і культурним осередком слов'янського Сходу і поважним чинником в Європі. Після того український народ ще двічі відновлював свою державність — 1648 р. і 1918 р., він бореться й буде боротись, аж поки не відновить втретє й назавше свою суверенну, вільну й самостійну Українську державу в Києві. Це повинні ми знати, проголошувати й здійснювати, всі одностайно й однодумно, без різниці політичних переконань, бо в цьому немає й не може бути різниці між українцями.

Запам'ятаймо назавше заклик шляхтича Бобровича: “Аще забуду Тебе, Єрусалиме, Ненько моя, мила Отчизно, бідна Україно, забвенна буди правия моя!”

Андрій ЯКОВЛІВ

Прага, січень 1937 р.

Коротко про автора

ЯКОВЛІВ АНДРІЙ (1872–1955)

Український вчений-юрист, історик права, громадсько-політичний діяч. Народився 28 листопада 1872 р. у Чигирині, в сім'ї губернського секретаря.

Закінчивши Київську духовну семінарію, працював учителем у Черкасах. 1898 р. вступив на юридичний факультет Юр'євського (Тартуського) університету, був членом Української студентської громади, написав свою першу наукову працю “Черкаський повіт у XV—XVI ст.” З 1903 р. А. І. Яковлів жив у Києві, працював юрисконсультом міської управи (1910–1918), адвокатом судової палати (з 1913 р.), одночасно викладав основи права у Київській комерційній школі.

1917 р. був одним з організаторів Товариства українських адвокатів, фундаторів Українського правничого товариства. У квітні того ж року обраний до складу Української Центральної ради, а в березні 1918 р. став директором її канцелярії. А. І. Яковлів був співавтором проекту Конституції УНР, першим послом незалежної України у Вільні (з 18 квітня 1918 р.).

За влади гетьмана П. Скоропадського працював у Міністерстві закордонних справ. А з січня 1919 р. очолював дипломатичну місію УНР в Голландії й Бельгії.

Пізніше А. І. Яковлів працював доцентом і професором Українського вільного університету у Празі (у 1944–1945 рр. був його ректором), професором Української господарської академії в Подєбрадах, директором Українського наукового інституту у Варшаві. Після Другої світової війни жив у Західній Німеччині, Бельгії і США, де продовжував наукову роботу. Перу А. І. Яковліва належать численні праці з проблем українського права, що видавались у різні роки як українською, так і російською, французькою, німецькою, англійською мовами. Чимало з них присвячено державно-правовим відносинам між Україною і Росією. Це праці: “Українсько-московські договори в XVII—XVIII віках” (1934), “Договір гетьмана Богдана Хмельницького з Московським царем Олексієм Михайловичем 1654 року” (1954), “Український кодекс 1743” (1949), “Основи Конституції УНР” (1935) та ін.

Помер А. І. Яковлів 14 травня 1955 р. у Нью-Йорку і там похований.

Геннадій СТРЕЛЬСЬКИЙ,
Анатолій ТРУБАЙЧУК

Київ